

VALORS D'UNA NOVA CIVILITZACIÓ

Michael Löwy i Frei Betto

www.nodo50.org/americalibre

Proposem en aquestes pàgines alguns temes possibles per al debat entorn de la qüestió: “Principis i valors de la nova societat”. No es tracta d'axiomes, sinó d'hipòtesis de treball i suggeriments per a la reflexió. Nosaltres, els del Fòrum Social Mundial, creiem en certs valors que il·luminen el nostre projecte de transformació social i inspiren la nostra imatge d'un nou món possible. Aquells que es reuneixen a Davos -banquers, executius i caps d'Estat, que dirigeixen la globalització neoliberal (o globocolonització)- també defensen valors. No hem de subestimar-los, ja que ells creuen en tres grans valors i estan disposats a lluitar per tots els mitjans per salvaguardar-los fins la guerra si fos precís. Tres importants valors, continguts en el cor de la civilització capitalista occidental, en la seva forma actual. Els tres grans valors del credo de Davos són: el dòlar, l'euro i el ien. Aquests tres no deixen de tenir les seves contradiccions, però junts constitueixen l'escala de valors neoliberal globalitzada.

La característica principal comú d'aquests tres valors és la seva naturalesa estrictament quantitativa: no coneixen el bé i el mal, lo just i lo injust. Amb prou feines coneixen quantitats, nombres, xifres: un, cent, mil, un milió, un bilió. Qui té un bilió -de dòlars, euros o iens- val més que qui sols té un milió, i molt més que aquell que sols en té mil. I òbviament, aquell que no té res, o quasi res, no val res en l'escala de valors de Davos. És com si no existís. Està fora del mercat i, per tant, del món civilitzat. Junts, els tres valors constitueixen una de les divinitats de la religió econòmica liberal: la Moneda o, com es deia en arameu, Mamon. Les altres dues divinitats són el Mercat i el Capital. Es tracta de fetitxes o ídols, objectes d'un culte fanàtic i exclusiu, intolerant i dogmàtic. Aquest fetitxisme de la mercaderia, segons Marx; o aquesta idolatria del mercat -per utilitzar l'expressió dels teòlegs de l'alliberament Hugo Assmann i Franz Hinkelammert- i del diner i del capital, és un culte que tenen les seves esglésies (les Borses de Valors); els seus Sants Oficis (FMI, OMC, etc.); i la persecució als heretges (tots nosaltres, els que creiem en altres valors). Es tracta d'ídols que, com els déus cananeus Moloch o Baal, exigeixen terribles sacrificis humans: al Tercer Món, les víctimes dels plans d'ajust estructural, homes, dones i nens sacrificats en l'altar del fetitxe Mercat Mundial i del fetitxe Deute Extern. Un cos impressionant de regles canòniques i principis ortodoxos serveix per legitimar i santificar aquests rituals sacrificals. Unbast clero d'especialistes i gestors explica els dogmes del culte a les multituds profanes, mantenint les opinions herètiques lluny de l'esfera pública. Les regles ètiques d'aquesta religió són les ja establertes fa dos segles pel teòleg econòmic Sir Adam Smith: que cada individu busqui, de la manera més implacable possible el seu interès egoista, sense prestar atenció al seu pròxim, i la mà invisible del mercat cuidarà de la resta, portant harmonia i prosperitat a tota la nació.

Aquesta civilització del diner i del capital ho transforma tot en mercaderia: la terra, l'aigua, l'aire, la vida, els sentiments, les conviccions, que es venen al millor preu. Fins les persones es tornen submises a la mercaderia, doncs

subverteix la relació humanitària persona-mercaderia-persona. Vist aquesta camisa de cotó, que és una mercaderia, per humanitzar la meua convivència social, doncs seria estrany que jo aparegués sense camisa en el treball o en un encontre entre amics. Ara, la relació predominant és mercaderia-persona-mercaderia. La marca de la camisa que vesteixo m'imprimeix valor. En altres paraules, si arribo a casa en òmnibus o bicicleta, tinc un valor Z. Si arribo de BMW, tinc un valor A. Sóc la mateixa persona i, tot i així, la mercaderia que em revesteix m'imprimeix més o menys valor, reificant-me.

Ja al segle XIX, un crític de l'economia política havia previst, amb lucidesa profètica, el món d'avui: "Arribà, a la fi, un temps en el que tot el que els éssers humans havien considerat inalienable es va tornar objecte de canvi, de tràfic i pot alienar-se. És el temps en que les mateixes coses que fins aleshores eren comunicades, però mai truncades; donades, però mai venudes; conquerides, però mai comprades -virtut, amor, opinió, ciència, consciència, etc- en que tot, en fi, passà al comerç. És el temps de la corrupció general, de la banalitat universal o, per parlar en termes d'economia política, el temps en que qualsevol cosa, moral o física, havent-se tornat valor venial, és portada al mercat per ser apreciada pel seu valor adequat". (1)

Valors qualitius

De cara a aquesta civilització de la mercantilització universal, que ofega totes les relacions humanes en les "aigües gelades del càlcul egoista"(2), el Fòrum Social Mundial representa, per sobre de tot, un rebuig: "el món no és una mercaderia"! Això és, la naturalesa, la vida, els drets de l'home, la llibertat, l'amor, la cultura, no són mercaderies. Però el FSM també encarna l'aspiració a un altre tipus de civilització, basada en altres valors que no són el diner o el capital. Són dos projectes de civilització i dos escales de valors que s'enfronten, de forma antagònica i perfectament irreconciliable, en el llindar del segle XXI.

Quins són els valors que inspiren aquest projecte alternatiu? Es tracta de valors qualitius, ètics i polítics, socials i culturals, irreductibles a la quantificació monetària. Valors que són comuns a la major part dels grups i de les xarxes que constitueixen el gran moviment mundial contra la globalització neoliberal.

Podem partir dels tres valors que inspiraren la Revolució Francesa de 1789 i, des d'aleshores, estan presents en tots els moviments d'emancipació social de la història moderna: Llibertat, Igualtat i Fraternitat. Com senyala Ernst Bloch al seu llibre "Dret natural i dignitat humana" (1961), aquests principis, inscrits per la classe dominant al front dels edificis públics a França, mai foren per ella realitzats. A la pràctica, escrivia Marx, ells foren moltes vegades, substituïts per Caballeria, Infanteria, i Artilleria... Formen part de la tradició subversiva de lo inacabat, de l'encara no-existent, de les promeses que no foren complertes. Posseeixen una força utòpica concreta, que "va més enllà de l'horitzó burgès", una força de dignitat humana que apunta al futur, per la "marxa de cap alt" de la humanitat, cap al socialisme.(3) Si examinem d'a prop aquests valors, des del punt de vista de les víctimes del sistema, descobrirem el seu potencial explosiu

i la seva actualitat en el combat actual contra la mercantilització del món.

Què significa “llibertat”? Davant de tot, llibertat d'expressió, d'organització, de pensament, de crítica, de manifestació -durament conquerida per segles de lluites contra l'absolutisme, el feixisme i les dictadures. Però també, i avui més que mai, la llibertat en relació a una i altra forma d'absolutisme: la dictadura dels mercats financers i de la elit de banquers i empresaris multinacionals que imposen els seus interessos al conjunt del planeta. Una dictadura imperial -sota l'hegemonia econòmica, política i militar dels Estats Units, única superpotència global- que s'amaga darrere de les anònimes i cegues “lleis del mercat”, el poder mundial de les quals és ben superior al de l'Imperi Romà o dels imperis colonials del passat. Una dictadura que s'exerceix per la pròpia lògica del capital, però que s'imposa amb l'ajuda d'institucions profundament antidemocràtiques, com el FMI o la OMC, i sota l'amenaça del seu braç armat (la OTAN). El concepte “d'alliberament nacional” és insuficient per donar compte d'aquest significat actual de la llibertat, que és, al mateix temps, local, nacional i mundial, com ho demostra tant bé aquest moviment profundament original i innovador que és el zapatisme.

Una de les grans limitacions de la Revolució Francesa de 1789, fou haver exclòs a les dones de la ciutadania. La feminista republicana Olympe de Gouges, que va escriure la “Declaració dels drets de la dona i de la ciutadania”, fou guillotinata al 1793. El concepte modern de llibertat no pot ignorar la opressió de gènere que recau sobre la meitat de la humanitat, i la importància capital de la lluita de les dones pel seu alliberament. En aquest combat té particular significat el dret de les dones de disposar del seu propi cos.

Igualtat i Fraternitat

Què significa “igualtat”? En les primeres Constitucions revolucionàries es va inscriure la igualtat davant la llei. Aquesta és absolutament necessària i està lluny d'existir en la realitat del món d'avui- més aviat insuficient. El problema de fons és la monstrosa desigualtat entre el Nord i el Sud del planeta i, dins de cada país, entre la petita elit que monopolitza el poder econòmic i els mitjans de producció, i la gran majoria de la població que viu de la seva força de treball -quan no està en l'atur, i exclosa de la vida social-. Les xifres són conegudes: quatre ciutadans dels Estats Units -Bill Gates, Paul Allen, Warren Buffet i Larry Ellyson- concentren en les seves mans una fortuna equivalent al Producte Interior Brut de 42 països pobres, amb una població de 600 milions d'habitants. El sistema del deute extern, la lògica del mercat mundial i el poder il·limitat del capital financer porten a un agreujament d'aquesta desigualtat, que es va aprofundir en els últims 20 anys. L'exigència d'igualtat i de justícia social -dos valors inseparables- inspira varis projectes socio-econòmics alternatius que estan a l'ordre del dia. Des del punt de vista d'una perspectiva més àmplia, això implica una altra manera de producció i distribució.

La desigualtat econòmica no és l'única forma d'injustícia en la societat capitalista liberal: la persecució dels “indocumentats” a Europa; l'exclusió dels descendents d'esclaus negres i indígenes a les Amèriques; l'opressió de

milions d'individus que pertanyen a les castes "d'intocables" a la Índia; i tantes altres formes de racisme o discriminació per raons de color, religió o llengua, són omnipresents del Nord al Sud del planeta. Una societat igualitària significa la supressió radical d'aquestes discriminacions. Implica també una altra relació entre homes i dones, trencant amb el més antic sistema de desigualtat de la història humana –el patriarcat-, responsable de la violència contra les dones, de la seva marginalització en l'esfera pública, i de la seva exclusió del treball. La gran majoria de pobres i aturats al món són dones.

Què significa "fraternitat"? És la traducció moderna del vell principi jueu-cristià: l'amor al pròxim. És la substitució de les relacions de competència ferotge, guerra de tots contra tots –que fan de l'individu, en la societat actual, un homo homini lupus (un llop per als altres éssers humans), per relacions de cooperació, ajuda mútua, compartir, solidaritat. Una solidaritat que inclou no sols als germans ("frater", en llatí), sinó també a les germanes, i que supera els límits de la família, del clan, de la tribu, de l'ètnia, de la comunitat religiosa, de la nació, per tornar-se autènticament universal, mundial, internacional. En altres paraules: internacionalista, en el sentit que donaren a aquest valor generacions senceres de militants del moviment obrer i socialista.

La mundialització neoliberal produeix i reproduïx els conflictes tribals i ètnics, les guerres de "purificació ètnica", els expansionismes bèl·lics, els integrismes religiosos intolerants, les xenofòbies. Tals pànics induïts pel sentiment de pèrdua d'identitat són l'altre banda de la mateixa medalla, el complement inevitable de la globalització imperial. La civilització amb la que somniem, serà "un món en el qual hi caben molts móns" (segons la bella fórmula dels zapatistes), una civilització mundial de la solidaritat i de la diversitat. De cara a la homogeneïtzació mercantil i quantitativa del món, de cara al fals universalisme capitalista, és més que mai important reafirmar la riquesa que representa la diversitat cultural, i la contribució única i insubstituïble de cada poble, de cada cultura, de cada individu.

La democràcia com a valor imprescindible

Hi ha un altre valor que, des de 1789, és inseparable dels altres tres: la democràcia. No sols en el sentit limitat que aquest concepte polític té en el discurs liberal/democràtic –la lliure elecció de representants cada tants anys-, en al realitat deformada i viciada pel control que exerceix el poder econòmic sobre els mitjans de comunicació. Aquesta democràcia representativa –també fruit de moltes lluites populars, i constantment amenaçada pels interessos dels poderosos, com ho demostra la història de l'Amèrica Llatina de 1964 a 1985- és necessària però insuficient. Necessitem formes superiors, participatives, que permetin a la població exercir directament el seu poder de decisió i control –com en el cas del pressupost participatiu del municipi de Porto Alegre i de l'estat de Rio Grande do Sul.

El gran desafiament, des del punt de vista d'un projecte de societat alternativa, és estendre la democràcia al terreny econòmic i social. Per què permetre en aquest camp el poder exclusiu d'una elit que rebutgem en l'àrea política? Una

democràcia social significa que les grans opcions socio-econòmiques, les prioritats d'inversions, les orientacions fonamentals de la producció i la distribució, són democràticament discutides i decidides per la pròpia població, i no per un grapat d'explotadors o per les suposades "lleis del mercat" (o encara, variant que ja fou, per un Buró Polític omnipotent). A aquests grans valors, producte de la història revolucionària moderna, n'hi hem d'afegir un altre, que és al mateix temps el més antic i el més recent: el respecte al medi ambient. Trobem aquest valor en el model de vida de les tribus indígenes de les Amèriques i de les comunitats rurals pre-capitalistes de varis continents, i també en el centre del modern moviment ecològic. La mundialització capitalista és responsable d'una destrucció i enverinament accelerat –en creixement geomètric- del medi ambient: pol·lució de la terra, del mar, dels rius, de l'aire; "efecte de serra", amb conseqüències catastròfiques; perill de destrucció de la capa d'ozó, que ens protegeix de les irradiacions ultravioleta mortals; aniquilament de les florestes i de la biodiversitat. Una civilització de la solidaritat no pot ser sinó una civilització de la solidaritat amb la naturalesa, perquè l'espècie humana no podrà sobreviure si l'equilibri ecològic del planeta es trenqués.

Socialisme amb alternativa

Aquesta llista no té res d'exhaustiva. Cadascú podrà, en funció de la seva pròpia experiència i de la seva reflexió, agregar-ne altres. Com resumir en una paraula aquest conjunt de valors presents, d'una forma o d'una altra, en el moviment contra la globalització capitalista, en les manifestacions de carrer de Seattle a Gènova, i en els debats del Fòrum Social Mundial? Crec que l'expressió civilització de la solidaritat, és una síntesis apropiada d'aquest projecte alternatiu. Això significa, no sols una estructura econòmica i política radicalment diferent, sinó sobretot, una societat alternativa que valoritzi les idees del bé comú, l'interès públic, els drets universals, la gratuïtat. Proposo definir a aquesta societat amb un terme que resumeix, fa quasi dos segles, les aspiracions de la humanitat a una nova forma de vida, més lliure, més igualitària, més democràtica i més solidària. Un terme que –com tots els altres ("llibertat", "democràcia", etc.)- fou manipulat per interessos profundament antipopulars i autoritaris, però que no per això va perdre el seu valor originari i autèntic: socialisme.

En una recent pesquissa de la opinió pública brasilera, encomanda per la Confederació Nacional de les Indústries (!), el 55% dels interrogats afirmaren que Brasil precisava d'una revolució socialista. Al ser preguntats de què entenien per socialisme, respongueren citant alguns valors: "amistat", "comunió", "compartir", "respecte", "justícia" i "solidaritat". La civilització de la solidaritat és una civilització socialista.

Per a concloure: un altre món és possible, basat en altres valors, radicalment antagònics als que dominen avui. Però no podem oblidar que el futur comença des d'ara: aquests valors ja estan prefigurats en els iniciatives que orienten el nostre moviment avui. Ells inspiren la campanya contra el deute extern del Tercer Món i la resistència als projectes de la OMC; el combat als transgènics i

als projectes d'impostos a l'especulació financera. Estan presents en els combats socials, en les iniciatives populars, en les experiències de solidaritat, de cooperació i de democràcia participativa –des del combat ecològic dels camperols de la Índia, fins el pressupost participatiu de Rio Grande do Sul; des de les lluites pel dret de sindicació a Corea del Sud, fins les vagues en defensa dels serveis públics a França, des dels poblats zapatistes de Chiapas, fins als campaments de l'MST. El futur comença avui i aquí, en aquestes llavors d'una nova civilització que estem plantant en la nostra lluita, i amb el nostre esforç de construir homes i dones nous, a partir dels valors subjectius i ètics que assumim en les nostres vides militants.

Notes:

1. Karl Marx, Misère de la philosophie, Paris, Ed. Sociales, 1947, p. 33.
2. Expressão de Marx no Manifesto Comunista.
3. Ernst Bloch, Droit Naturel et Dignité Humaine, Paris, Payot, 1976, pp.177-179.